

II. PRIKAZI I OSVRTI – SURVEYS AND REVIEWS

Lidija Barišić Bogišić, *O neslavenskom stanovništvu na vukovarskom području.*

Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada, 2022., 330 str.

Među današnjom stručnom i znanstvenom literaturom relativno je malo knjiga posvećeno etničkoj strukturi pojedinih krajeva. Lidija Barišić Bogišić u svojoj knjizi *O neslavenskom stanovništvu na vukovarskom području*, koju je objavila Hrvatska sveučilišna naklada, donosi niz članaka već objavljenih u nešto drugačijem obliku u hrvatskim časopisima i zbornicima koje je uklopila u vrlo smislenu cjelinu i u kojoj na iznimno zanimljiv način iznosi podatke o već gotovo nestalim etničkim skupinama na području nekadašnjega Kotara Vukovar. U knjizi obrađuje vrlo zanimljive teme vezane prvenstveno za Nijemce, a potom i za Mađare i Židove koji su na vukovarskom području prije Drugoga svjetskoga rata činili velik postotak stanovništva. Treba u svakom slučaju istaknuti kako su te tri skupine gotovo potpuno do danas nestale na vukovarskom području te da o njima, kao što i autorica spominje, govore još samo toponimi, dokumenti i sjećanja najstarijih stanovnika nekadašnjeg Vukovara. Lidija Barišić Bogišić u knjizi se bavi prvenstveno popisima stanovništva prije Drugoga svjetskog rata čiji se vrlo precizni rezultati nalaze u fondu broj 367 u Hrvatskome državnom arhivu. U većini tekstova u knjizi koristi se tom gradom kako bi pokazala na koji su se način mijenjali odnosi između pojedinih nacionalnih skupina na području grada Vukovara i općenito vukovarskoga kraja.

U prvom tekstu koji govori o etničkim promjenama u vukovarskome kraju i Srijemskoj županiji nakon 1918. vidljivo je kako se mijenjala struktura stanovništva vukovarskoga i vinkovačkoga kraja osnivanjem kolonističkih naselja u koja su pretežno doseljavani Srbi iz pasivnih krajeva (Like, Bosne, Hercegovine, Crne Gore, Banije, Korduna...) koji su sudjelovali u Prvome svjetskom ratu uglavnom kao solunski dobrovoljci. Tu je autorica pažljivo usporedila promjene unutar konfesionalnih i nacionalnih zajednica te veličine posjeda kod pojedinih nacionalnih zajednica. Na to se nastavlja tekst o Nijemcima i njemačkom jeziku u Srijemskoj županiji u popisu iz 1910. godine. U njemu autorica donosi podatke o doseljavanju Nijemaca na područje Srijemske županije, a potom uspoređuje broj govornika njemačkog jezika, broj Židova i broj vojnika u pojedinim gradovima i kotarima u Srijemu ukazujući na či-

njenicu koliko su velik postotak govornici njemačkog jezika činili u gradskim središtima Srijema i pojedinim seoskim naseljima. Na području Vukovara vidljivo je da su većinski njemačka naselja tada bila Cerić, Berak, Tompojevci, Sotin i Lovas, a da je grad Vukovar imao čak trećinu stanovnika kojima je njemački bio materinski jezik. U sljedećem je tekstu vidljivo da je Srijemska županija 1910. godine bila druga po veličini, a prva po etničkoj i konfesionalnoj raznolikosti u tadašnjoj Kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji. Tamo su tada živjeli predstavnici četiri vjeroispovijesti od pet priznatih u Austro-Ugarskoj, a od 10 govornih jezika Austro-Ugarske njezini su stanovnici govorili devet jezika kao materinski jezik. Ta etnička raznolikost zadržala se donekle do danas na području vukovarskoga kraja, gdje u Iloku žive Slovaci, u Petrovcima, Vukovaru i Mikluševcima Rusini i Ukrajinci, u Čakovcima i Vukovaru Mađari, a u ostalim naseljima Hrvati i Srbi. Dakako, Nijemaca i Židova gotovo uopće više nema. Vidljivo je iz teksta kolegice Barišić Bogišić koliko je bilo mnogo onih koji su poznavali jezike onih drugih, što govori o međusobnoj oslonjenosti jednih na druge i zajedničkom životu svih tih nacija na vukovarskome području. Dakle vukovarska multietnička zajednica živjela je početkom 20. stoljeća u zajedništvu, a raspadom zajedničke države Austro-Ugarske dolazi i do postupnog raspada zajedničkog života svih nacija. Nadovezujući se na taj tekst, autorica nastavlja tekstem o asimilaciji i disimilaciji Nijemaca na teritoriju Kotara Vukovar. Uspoređujući popise, vidljivo je da je asimilacija uzela maha među vukovarskim Nijemcima, koji su u apsolutnim i relativnim brojkama opali u odnosu na ukupni broj stanovnika vukovarskoga kraja. Zanimljivi su i podaci kako su se govornici njemačkoga jezika kao materinskog 1931. u gradu Vukovaru uvelike izjašnjavali kao Jugoslaveni (gotovo polovica njih), a kako se u Kotaru Vukovar, dakle u okolnim selima, nisu tako izjašnjavali.

Posebno je zanimljiv tekst koji je kolegica Barišić posvetila Švapskom Brdu, dijelu grada Vukovara u kojem su živjeli uglavnom Nijemci. Autorica je iskoristila sve moguće dokumente, kartu, sjećanja i dostupne materijale da bi nam dočarala kako je morala izgledati njemačka zajednica na Švapskom Brdu. Lidija Barišić Bogišić spominje i Židove u Vukovaru koji su uvelike govorili njemačkim jezikom, ali i ratne godine te konačni nestanak njemačke enklave nakon Drugoga svjetskog rata i ono što je posebno važno – zaboravljeni multietnički identitet grada Vukovara, koji bi taj grad trebao, s obzirom na svoju prošlost, čuvati i njegovati.

Iz popisa stanovništva s kraja 19. i početka 20. stoljeća vidljivo je da su i Mađari bili bitan faktor u etničkoj raznolikosti vukovarskoga kraja. Lidija Bogišić daje izvanredan opis doseljavanja i življenja Mađara na vukovarskome i vinkovačkome području u naseljima Korog, Čakovci, Stari Jankovci, Opatovac i Marinci. Vidljivo je iz teksta kako nekadašnje pustare u kojima su živjeli Mađari nakon Prvoga svjetskog rata postaju naselja nastanjena srpskim stanovništvom. Autorica je napravila

precizan popis svih pustara vukovarskoga kraja s točnim brojem stanovnika 1900. i 1910. te brojem govornika mađarskoga jezika kao materinskog. Ono što je vrijedno u tekstovima jest velika preciznost, predanost točnim brojkama koje neminovno dokazuju i potvrđuju tvrdnje koje autorica u tekstovima iznosi. Kod Mađara je 1910. godine vidljivo da su bili pretežno rimokatolici (83%) te kalvini (12%). Autorica govori i o nestajanju mađarske zajednice na vukovarskome području. Spominje i rušenje kalvinske crkve 1965. godine te na taj način ističe neke potpuno zaboravljene trenutke iz povijesti grada Vukovara. Zanimljiv je i tekst o tri židovske biografije, gdje Lidija Barišić Bogišić obrađuje biografije trojice znamenitih vukovarskih Židova – Daniela Kleina, Josipa Herzla i Otta Diamanta. Svu su trojicu ubile ustaške vlasti u vrijeme NDH. Barišić njihove biografije donosi kao zanimljive priče, a kroz nestajanje tih triju osoba autorica pokazuje kako je nestala jedna kulturno važna i ekonomski moćna vukovarska zajednica. Kao i mađarska zajednica kalvina u gradu, tako je i židovska zajednica na kraju bila doslovno zbrisana iz memorije grada fizičkim rušenjem sinagoge 1958. godine. Tekstovi koji slijede, a vezani su za prve humorističke novine u Vukovaru, potom za ekonomsku strukturu stanovništva vukovarskoga kraja 1736. godine, zatim za vinogradarstvo vukovarskoga kraja, potom i vukovarsko vlastelinstvo i konačno Pavličićev roman, govore o temama iz dalje ili bliže vukovarske prošlosti i osvjetljavaju na nov, moderan način prošlost (što dalju i što bližu) vukovarskoga kraja.

Autoricu svakako treba pohvaliti za vrijedan rad i dobro obavljen posao jer nam je kroz nekoliko segmenata vukovarske prošlosti uspjela iznijeti sliku nekadašnjega panoptikuma nacionalnih i vjerskih manjina koje su do današnjih dana u velikoj mjeri nestale uslijed prisilnih i dobrovoljnih iseljavanja, likvidacija i odvođenja u logore te etnomimikrije i asimilacije. Samo vrijedan povjesničar može tako predano i s ljubavlju istraživati prošlost svojega rodnog kraja i prenositi na zanimljiv način povijesne crtice zavičaja. Autorica je u svojem radu uspjela vrlo jasno i objektivno pristupiti nekim vrlo teškim temama povijesti 20. stoljeća te je na taj način dala obol demografskim i povijesnim istraživanjima vukovarskoga kraja. Ulaskom u Europsku uniju i konačno nestankom schengenskog režima na našim zapadnim i sjevernim granicama Hrvatska je postala dio velike europske obitelji. Iz tekstova autorice Barišić Bogišić vidljivo je da je vukovarski kraj dio te obitelji bio i znatno ranije. Stoga možemo samo čestitati kolegici, recenzentima dr. Ivi Goldsteinu i dr. Boženi Vranješ Šoljan te u konačnici i izdavaču, Hrvatskoj sveučilišnoj nakladi, na uspješnoj i kvalitetnoj knjizi koja će biti korisna ne samo stručnjacima, nego i široj publici, a osobito Vukovarcima i stanovnicima vukovarskoga kraja.

Dr. sc. Filip Škiljan